

Juryrapport Gemalenpluim 2025: `Voor de tiende keer!'

1. Inleiding

In 2015 werd de Gemalenpluim voor het eerst uitgereikt, zodat met de tiende editie in 2025 een mijlpaal is bereikt.

De oproep tot nominatie werd door wisseling van het secretariaat begin juli verzonden, veel later dan gebruikelijk. Wellicht dat mede daardoor formeel slechts twee gemalen zijn genomineerd.

Een derde gemaal, Stoomgemaal Winschoten heeft een voorlopige nominatie ingediend maar in samenspraak met de jury is besloten om deze in portefeuille te houden voor de Gemalenpluim 2026.

Daarnaast werden in goed overleg twee gemalen na sluitingsdatum ingediend door Waterschap Drents Overijsselse Delta, maar deze konden uiteindelijk toch niet meer in de lopende planning worden ingepast. Vanwege de noodzakelijke aanvullende informatie zullen beide gemalen ook worden doorgeschoven naar 2026.

Tenslotte ontving de jury op de valreep een aankondiging van De Regionale Gemalenstichting Alblasserwaard en Vijfheerenlanden dat zij voornemens is het Gemaal de Biezen te Vianen in 2026 voor te dragen voor de Gemalenpluim.

De samenstelling van de jury bleef ongewijzigd en bestond uit Peter Nijhof (algemeen adviseur NGS), voorzitter, Henk Wolven (lid bestuur), Kees Tak (bouwkundig adviseur NGS) en Sunna Schuijt, werkzaam bij TAK-architecten en beoogd opvolger van Kees Tak.

2. Ontvangen nominaties per categorie

Categorie Waterschappen /overheden

Gemaal de Waterwolf, Lauwerzijl (1920)

Eigenaar: Waterschap Noorderzijlvest

Periode: september 2024-mei 2025

Gemaal De Waterwolf is een rijksmonument en één van de laatste operationele dieselmolens van deze omvang in Nederland. Het lekkende dak met dakkapellen van dit monumentale landmark in het weidse Groninger landschap rond het Reitdiep vormde een bedreiging voor het interieur door vocht en roestvorming. Dit noopte het waterschap tot de uitvoering van een fors project in 2024-2025. Hierbij werd niet alleen het dak ingrijpend gerenoveerd maar ook de buitengevels (voeg- en metselwerk) en kozijnen, deuren etc. (schilderwerk) werden meegenomen. Dit project was een vervolg op eerdere verbetering en verduurzaming van de verwarming en het

luchtverversingssysteem in combinatie met energiebesparing in 2022. Door beide projecten wordt de instandhouding van pompen en dieselmotoren verzekerd en is er een gezonder werkklimaat voor de medewerkers gecreëerd.

Bij alle werkzaamheden werd behoud van het bestaande waar mogelijk verkozen boven vernieuwing vanwege het monumentale karakter van Gemaal De Waterwolf.

Categorie stichtingen c.a.

Gemaal De Hooge Boezem achter Haastrecht, Haastrecht (1872)

Eigenaar: Stichting Gemaal De Hooge Boezem achter Haastrecht

Periode: eerste helft 2025

Ook Gemaal De Hooge Boezem achter Haastrecht is een rijksmonument, in gebruik als museumgemaal. In 2013-2014 werden het interieur en de inrichting van het gemaal aangepakt. De renovatie van het lekkende dak was toen al nodig, maar pas vanaf 2022 kon de voorbereiding van start gaan. De financiering door middel van subsidies, fondsen en sponsors werd in 2023-2024 aangevuld met een crowdfundingactie in de omgeving waarmee het laatste gat werd gedicht. De uitvoering vond plaats eerste helft 2025.

Naast de ingrijpende restauratie en isolatie van het dak werd ook het binnenklimaat aangepakt. Het verwarmingssysteem is gemoderniseerd en het binnenklimaat sterk verbeterd door een luchtverversingssysteem met warmterugwinning. Hierdoor is het verblijfsklimaat voor vrijwilligers en bezoekers sterk verbeterd, waardoor alle ruimten nu het hele jaar door gebruikt kunnen worden.

Uitgangspunt bij de bouwkundige werkzaamheden was ook hier behoud wat mogelijk is, zoals delen van het dakbeschot, balken en historische dakpannen. Een deel van de werkzaamheden is uitgevoerd door vrijwilligers.

3. Nadere overwegingen

Een dak is voor de mens een basisbehoefte, maar is ook een levensvoorwaarde voor historische gemalen. Een dak beschermt de machinerieën in het interieur tegen kwalijke invloeden van weer & wind. Een waterdicht en goed geïsoleerd dak is daarnaast noodzakelijk omwille van energie- én kostenbesparing.

Het dak stond, heel opmerkelijk, in beide genomineerde gemalen centraal. Geen spectaculaire, ingrijpende restauraties maar hoognodig groot onderhoud, essentieel voor een bestendige toekomst voor beide gemalen.

Een andere verbinding tussen beide projecten vormen de mensen achter of beter gezegd: in deze gemalen. Of het nu de vrijwilligers van de stichting zijn of de professionele medewerkers van het waterschap, beiden delen de passie voor hún gemaal. In Haastrecht hebben vrijwilligers de ruim 9000 oude dakpannen gesorteerd op herbruikbaarheid (80%!) en vervolgens schoongemaakt. In Lauwerzijl reviseren waterschapmedewerkers zelf één van de gigantische pompbehuizingen.

Tenslotte geldt voor beide gemalen dat deze projecten weliswaar zijn afgerond maar dat er altijd werk aan de winkel blijft. Zoals schadeherstel aan de gepleisterde plint van de Hooge Boezem of herinrichting van het buitenterrein rond Gemaal De Waterwolf.

Het werk aan een gemaal is nooit af of klaar. Daarom is het voor een gemaleneigenaar van belang om het moment van nominatie zorgvuldig te bepalen om de kans van slagen zo groot mogelijk te maken.

Voor de Gemalenpluim 2026 zal de NGS hiervoor aanbevelingen formuleren. Tegelijkertijd zullen de beoordelingscriteria en weegfactoren die de jury hanteert nader worden uitgewerkt en tijdig via de website van de NGS openbaar worden gemaakt.

4. Prijswinnaars

Voor 2025 geldt dat er maar twee gemalen zijn genomineerd, maar dat deze naar het oordeel van de jury beide een Gemalenpluim verdienen:

Categorie Waterschappen

Gemaal De Waterwolf

Wegens de omvangrijke renovatie van het dak in het kader van groot onderhoud en lokaal herstel van de buitengevels zoals voeg- en metselwerk, kozijnen en deuren, etc. Door deze veelomvattende aanpak kan dit unieke dieselgemaal in bedrijf blijven voor de waterbeheersing en behouden als herkenbaar landmark in het weidse Groninger landschap

Categorie Stichtingen

Gemaal De Hooge Boezem achter Haastrecht

Wegens de ingrijpende renovatie van het dak en de verduurzaming van het interieur, financieel mogelijk gemaakt door een breed maatschappelijk draagvlak in de regio en de belangeloze inzet van vrijwilligers. Hierdoor is zowel het behoud als de museale exploitatie voor de naaste toekomst veiliggesteld

Aldus opgesteld door de Jury Gemalenpluim 2025 en vastgesteld door het bestuur NGS op woensdag 24 september 2025